№ 28 Փետրվարի 22 Չորեքշաբթի 1884 Փետրվարի 22 Չորեքշաբթի № 28

ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ
„ՄՇԱԿ“
ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ
(ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

ՆԵՐԿԱՅ 1884 ԹՒԻՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԻ ՆՈՑՆ ԴԻՐՔՈՎ, ԵՒ ՆՈՑՆ ՊՐՕԳՐԱՄԱՅՈՎ.

ՊՐՕԳՐԱՄԱ

I. ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: II. ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ: III. ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ընդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: IV. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ընդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: V. ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ: VI. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ: VII. ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Ֆելիետօն, վէպեր, խրճնուրյոն և թարգմանական յօդուածներ գիտութեան ամեն ճիւղերից, թղթակցութիւններ: VIII. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ: Տարեկան 10 րուբլ, վեց ամսվայ 6 րուբլ, իւրաքանչիւր ամսվայ 1 րուբլ:
ՀԱՏՈՎ համարները 5 կոպէկ:
ՀԱՍՑԷՆ. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Կարսից: Ներքին լուրեր: — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ: — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Իւղահանութիւն Երևանի նահանգում:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

—

փետրվարի 15-ին

«Մշակ» պատուական լրագրի անցեալ տարուայ № 202 մէջ գրած մի քանի նկատողութեանցս առթիւ, Կարսից պ. Պ. նոյն լրագրի այս տարուայ № 13 մէջ մի նամակ է գետեղել, ուր աշխատում է ցոյց տալ, որ իմ գրածները բոլորովին անհիմն և գործին վերաբերեալ չեն և ես «ճշմարտութիւնը ծածկելով» կամեցել եմ իր առաջ բերած խնդիրը մութ դրութեան մէջ պահել: Ուստի խնդիրս է, որ մի անկիւն շնորհէք ձեր լրագրի մէջ նամակիս, որով աշխատել եմ հարցը պարզաբանել անտեղեակ անձանց համար:

Պ. նամակագիրը ասում է՝ «որ բնաւ նպատակ չէ ունեցել արատաւորել իմ անունը և աշխատութիւնը», ուստի ես, փոխանակ բաւականութիւն տալու նորա և շատերի համեստ ցանկութեանը, ի զուր տեղը աշխատել եմ ապացուցանել, որ ուսումնարանի հաշիւները խառն չեն: Տեսնենք որքան ճիշտ է նամակագրի ասածը: Պ. Պ., դուք իմ ընկերակիցներիս գործունէութիւնը տեղիս երկսեռ ուսումնարանաց վերաբերմամբ չափից դուրս գովասանական բառերով նկարագրելով, վերջ ի վերջոյ ապարդիւն էք գտել ասելով՝ «այդ ուսումնարանները իրանց 5 տարուայ գոյութեան շրջանում ոչինչ արդիւնք չեն ցոյց տուած և չը կարծեմ թէ ցոյց տան»: Ասացէք խնդրեմ, իմ պատասխանը նորանց արդիւնաւորութեան մասին միթէ անտեղի էր: Դուք, այո՛, գովում էք իմ և ընկերակիցների ապարդիւն աշխատութիւնը ձեր երկրորդ նամակի մէջ և մեր աշխատութեան ապարդիւն լինելուն պարզ ապացոյց ասում էք «թէև շատ և շատ չօշափելի փաստերով կարող եմ ցոյց տալ թէ որքան արդիւնաւոր են եղել մեր ուսումնարանները համեմատաբար իրանց կլանած նիւթական միջոցին», բայց այդ ձեր ցանկութիւնը չէ:

Պարոն Պ. կամ դուք ձեր գրած բառերի և նախադասութեանց միտքը չէք հասկանում և կամ այնքան միամիտ էք, որ ուրիշներին էլ ձեզ հետ միամիտ կարծելով ենթադրում էք, որ չեն հասկանայ ձեր ասածը: Ապարդիւն աշխատութիւնը գովել միթէ չէ նշանակում, ձեր կարծիքով, մարդու վրա ծիծաղել, որ դուք իրաւունք չէք տալիս ինձ վիրաւորվելու ձեր խօսքերից: Պէտք է ասած, որ վերոյիշեալ նախադասութեանց համար, դուք այս անգամ շնորհակալութեան արժանի էք մեր կողմից, ըստ որում այնքան բարի էք եղել, որ ձեր առաջին նամակի մէջ բացարձակ կերպով ապարդիւն կոչած ուսումնարանները, երկրորդ նամակի մէջ պայմանաւորել էք ասելով «համեմատաբար իրանց կլանած նիւթական միջոցին»:

Մեր ուսումնարանների արդիւնաւորութիւնը ապացուցանելու համար իմ առաջ բերած փաստերիս առաջինի անհիմն լինելը հաստատելու համար մատնանիշ էք անում «Карсъ» լրագրի № 1, ուր տեղիս քաղաքային ուսումնարանի վարչութիւնը, պաշտօնապէս հերքում է իմ ասածները: Ես իմ կողմից մատնանիշ կանեմ նոյն լրագրի երրորդ համարը, ուր մէջ պատասխանելով վերոյիշեալ պաշտօնական հերքմանը, նոյն վարչութեան կողմից աշակերտների տուած քառամսեայ վկայականների մէջ նշանակած թուանշաններով ցոյց եմ տուել իմ ասածներիս ճշմարտութիւնը: Պ. Պ. ես ձեռքիս ունեմ քաղաքային ուսումնարանում գտնվող մեր ուսումնաւարտ աշակերտների բոլոր վկայականները, սկսած այն օրից, երբ նրանք սկսել են շարունակել իրանց ուսումը վերոյիշեալ ուսումնարանում. եթէ ձեզ այդ կը հետաքրքրէ պատրաստ եմ անձամբ բերել և ցոյց տալ ձեզ, որպէս զի դուք համոզվէք իմ ասածներիս ճշմարտութեանց մէջ: Իսկ ինչ կը վերաբերի Գէորգեան ճեմարանում եղած ուսանողներին, դուք դիմում էք ճեմարանի վարչութեանը, որ նա հաստատէ իմ խօսքերիս ճշմարտութիւնը «որով հասարակութիւնը մխիթարուած կը լինի». ձեր խօսքերին կաւելացնեմ. այն ժամանակ դուք, իբրև ազնիւ մարդ, պէտք է խոստովանէք հրապարակաւ, որ սխալված էք, ապա թէ ոչ, մեր կողմից զրպարտողի տիտղոսը կը ստանաք:

Դուք ինձ մեղադրում էք, որ ես «շատ ճարպիկ եմ թղթի վրա ստեղծելու ուսումնարաններ, որոնց գոյութիւնը ոչոքին յայտնի չէ» և, որքան դուք գիտէք, Կարսի մէջ, բացի հայոց երկսեռ ծխական դպրոցներից և քաղաքային ուսումնարանից, այլ ուսումնարան գոյութիւն չունի:

Այո, ես շատ ճարպիկ եմ եղածը տեսնելու, իսկ դուք տարաբաղդաբար կամ շատ մոռացկոտ էք և կամ ոչինչ բանով չը հետաքրքրվող, որովհետև ահա երեք տարի է, որ Կարսի մէջ, բացի ձեր յիշեալ դպրոցներից, գոյութիւն ունի և մի օրիորդական դպրոց և դուք նորա գոյութիւնը չը գիտենալով «թղթի վրա ուսումնարաններ ստեղծողի ճարպիկ» ածականն էք յատկացնում ինձ: Դուք ասում էք «եթէ ուրիշ ուսումնարանների գոյութիւնը չէ վնասում և չէ կարող վնասել ձեր տեսչութեան տակ գտնվող ուսումնարաններին, ապա ինչու անցեալ տարի թոյլ չէիք տալիս ձեր ուսումնարաններից արձակված ուսուցչին բանալ մի պատրաստական ուսումնարան»:

Պ. Պ., ես պէտք է նոյնը կրկնեմ, ինչ որ մի քանի տող վերևում անցի. դուք կամ շատ մոռացկոտ մարդ էք և կամ ոչինչ բանով հետաքրքրվող: Մ'իթէ ձեզ յայտնի չէ, որ մի որ և իցէ ծխական ուսումնարան բացվում է թեմական տեսչի և առաջնորդի թոյլտուութեամբ. քանի որ ես այդ իրաւունքները չունեմ, ինչպէս կարող էի թոյլ տալ և կամ արգելել ուսումնարան բանալու ձեր մատնանիշ արած ուսուցչին, մանաւանդ որ այդ մասին նա ինձ երբէք դիմած չէր, ըստ որում նորան շատ լաւ յայտնի է, որ այդ իմ իրաւունքից դուրս է:

Մեր ուսումնարանների ըստ չափու արդիւնաւոր լինելու փաստերը, ըստ ձեր կարծեաց հերքելով, ասում էք. «թէև շատ և շատ չօշափելի փաստերով կարող եմ ցոյց տալ թէ որքան արդիւնաւոր են եղել մեր ուսումնարանները, համեմատելով իրենց կլանած նիւթական միջոցներին, բայց հեռու լինելով իմ նախընթաց նամակիս գլխաւոր նպատակից, ուստի այս անգամ աւելորդ եմ համարում երկարացնել այդ մասին խօսքը»:

Ցընթացս չորս տարվայ ես և իմ ընկերներս ըստ չափու մեր կարողութեան աշխատել ենք

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՒՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳՈՒՄ

(Նուէր Մոսկվայի հայ-ուսանողներին)

—

Մի ժողովրդի տնտեսական դրութեան մասին պարզ հասկացողութիւն կազմելու համար, պէտք է ուսումնասիրել նրա բոլոր արհեստները և արդիւնագործութիւնները. մի և նոյն ժամանակ մի որ և իցէ արհեստ կամ արդիւնագործութիւն ուսումնասիրելիս, պէտք է աչքի առաջ ունենալ երեք հանգամանքներ. նախ՝ հարկաւոր է ճըշգրութեամբ որոշել արդիւնագործութեան տեխնիկական պայմանները. երկրորդ—պարզել արդիւնագործութիւնը կազմող ֆակտորների (կապիտալ, աշխատանք) մէջ հաստատված տնտեսական յարաբերութիւնները և վերջապէս, պէտք է իմանալ ժողովրդի պիտոյքների և նրանց լրացնելու չափը այն արդիւնագործութեան տեսակէտից: Խօսելով այստեղ Երևանի նահանգի իւղահանութեան մասին, մենք աչքի առաջ ունեցել ենք վերոյիշեալ հանգամանքները, մի և նոյն ժամանակ չենք մոռացել ոչ-մասնագիտական լրագրի սահմանները: Մեր յօդուածի սկզբում կայ մի համառօտ նկատողութիւն առհասարակ իւղերի մասին, որը, գուցէ, ձանձրալի լինի ընթերցողի համար իրան մասնագիտական զօրութեամբ, սակայն, վստահանում ենք կարծել, որ մի քանի օգտակար տեղեկութիւններ կը գտնէ այնտեղ հայ ընթերցողը, եթէ բարեհաճէ կարդալու:

I. Պատմական տեղեկութիւններ

Երևանի նահանգում մշակվում են գլխաւորապէս երկու իւղաբեր բոյսեր՝ քնջիթ (Sesamum orientale) և կտաւատ (կտաւհատ, linum usitatissum), մասամբ էլ կանեփ գետրչակ (клещевина, Ricinus communis). վերջինների մասին խօսք կը լինի յետոյ, առ այժմ մեր ուսումնասիրութեան առարկաններն են քնջիթը և կտաւատը:

Թէ՝ երբ են սկսել մշակել այս բոյսերը Երևանի նահանգում, դժուար է ճշտութեամբ իմանալ.—մեր պատմաբանները շատ քիչ են հետաքրքրվել ժողովրդի տնտեսական կեանքով. սակայն մի քանի հատ ու կտոր տեղեկութիւններ գտնվում են հիների մօտ. օրինակ, Ղազար Փարպեցին Արարատեան դաշտի նկարագրութեան մէջ յիշում է—«Զանուշահոտ զմեղրահամ քաղցրութիւն բանջարացն, և զանազանումն իւղաբուղխ սերմանցն»—ժա. դ. Անանեա Սանահնեցին գրում է—«ձիթենի, և ընկուզենի, և բևեկնի, և չուշմայի, զոր մենք կնջիթ ասեմք»,—Մխիթար Գօշի (ժբ. դ.) առակներից մէկը մինչև անգամ պարզում է մեզ թէ՝ ինչու համար էին գործածում կտաւհատը և կնջիթը.—«Մարմնոյ մեծութեամբ՝ բակլա և սիսեռըն պարծէին առ հատ կտաւատի և կնճըթան: Նւ նոքա ասեն փոքր եմք հասակաւ, սակայն բեղմնաւոր. զի ժողովեալ և տանջեալ՝ մարդկան լինիմք կերակուր և նիւթ լուսոյ. իսկ դուք թէև կերակուր, ոչ այլ ևս օգտակար, և ոչ նիւթ լուսոյ»: Աւելի մօտ ժամանակների վերաբերմամբ (ժէ. և ժը. դ.) Էջմիածնի կալուածների ցուցակի մէջ պատահում են արդէն հաստատ տեղեկութիւններ, օրինակ յիշվում են վանքի ձիթահանքերը: Բայց աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, որ կտաւատը շատ հին ժամանակներից յայտնի է հին պատմական ազգերին, նոյնպէս և քնջիթի հին արևելեան ծագումը, կարելի է ենթադրել, որ վերոյիշեալ բոյսերը շատ վաղուց մշակվում են տաճկա-Հայաստանում. քրիստոնէական կրօնը նոյնպէս պէտք է նպաստած լինի այս բոյսերի մշակութեան իր հաստատած խիստ պասերով.—երևի, հայ-քրիստոնեաները ստիպված են եղել գտնել աւելի անմեղ իւղային նիւթեր իրանց մարմնի տաքութիւնը պահպանելու համար (օգտվելով, իհարկէ, եկեղեցու սուրբ հայրերի քիմիական տեղեկութիւնների պակասութիւնից):

Ընդհանուր տեղեկութիւններ իւղերի մասին:

Աւելորդ չի լինի առաջ բերել այստեղ մի քանի համառօտ տեղեկութիւններ առհասարակ իւղերի վերաբերութեամբ:—Բոյսերի մէջ հաւաքվում են ինչպէս բորակային նիւթեր (азотистыя вещества) նոյնպէս և անբորակային նիւթեր (безазотистыя вещества)—շաքար, օսլա (կրախմալ) և իւղ. նրանք բոլորն էլ կազմում են կերակուր բոյսերի ապագայ զարգացման համար: Իւղը գըլխաւորապէս գտնվում է բոյսերի սերմերի և պտուղների մէջ, միայն մի քանի բոյսերի արմատների մէջ էլ գտնվում է իւղ. համարեա բոլոր սերմերի մէջ պարունակվում է իւղ, բայց ամեն սերմից իւղ ստանալը ձեռնտու չէ, օրինակ ցորենի մէջ կայ 3% իւղ, ի հարկէ այսպիսի չնչին քանակութեան համար չէ կարելի մշակել ցորենը իւղահանութեան մէջ, միւս կողմից այս տեսակ սերմերի մէջ օսլայի քանակութիւնը աւելի մեծ է լինում. կարելի է ասել, որտեղ օսլան շատ է, այնտեղ իւղը քիչ է: Այն սերմերը, որոնք առատ են իւղով և մշակվում են իւղահանութեան մէջ, ասվում են իւղաբեր-իւղաբուղխ սերմեր, օրինակ կտաւհատը (linum usitatissum), քնջիթ (sesamum orientale), խաշխաշ (papauer somniferum) և այլն:

Թէ իւղը և թէ օսլան կազմված են ածխածնից, ջրածնից և թթուածնից. նրանց երկուսի մէջ էլ ածխածնի և ջրածնի քանակութիւնների յարաբերութիւնը մի և նոյն է, միայն օսլայի մէջ թթուածնի քանակութիւնը ութ անգամ շատ է, քան իւղի մէջ.—սա է պատճառը, որ իւղերը աւելի զօրեղ վառելիք են և աւելի սննդարար կերակուր են կենդանիների համար: Իւղերը (բուսական և կենդանական) լինում են հեղուկ և պինդ. ինչպէս հեղուկների մէջ, այնպէս և պինդ իւղերի մէջ կան հեղուկ մասեր և պինդ մասեր. մի որ և է իւղի հեղուկութիւնը կամ պնդութիւնը կախված է նրա մէջ գտնված հեղուկ և պինդ

արդիւնաւոր անել մեր ուսումնարանները «համեմատաբար իրանց կլանած միջոցներին», սակայն դուք մեր գործունէութիւնը ապարդիւն էք գտնում: Շատ ցանկալի էր, պարոն, որ չը լռէք այդ «մասին», շատ և շատ չօշափելի փաստերով ցոյց տայիք այդ, որով թէ մեծ ծառայութիւն մատուցած կը լինէք հասարակութեանը, որ իր փողերը ապարդիւն տեղը չը ծախսէ և թէ մեզ, ըստ որում այն ժամանակ մենք էլ զգալով մեր անընդունակութիւնը, ամենայն ուրախութեամբ թոյլ կը տանք ուսումնարանների մէջ գործունէութեան ասպարէզը ձեզ և այն անձանց, որոնք աւելի արդիւնաւոր կերպով կը ծառայեն հասարակաց գործին:

Դուք, բարեկամ, ասում էք, որ ձեր նամակով չէք ցանկացել ինձ վիրաւորել, այլ ընդհակառակը ձեր շնորհակալութիւնն էք յայտնել ինձ և իմ ընկերներիս մեր ուսումնարանների մէջ անտրատ և անվարձատրելի աշխատանաց համար. բայց մի և նոյն ժամանակ մեր գործունէութիւնը ձեր կարծիքով եղել է բոլորովին ապարդիւն ա- [illegible] րէ վրա եմ խօսել և նրանց բացատրութիւն տալ: Որոնք են այդ այլ հարցերը, որոնց վրա խօսեցել եմ ես: Դուք հարցրել էք թէ ինչու մեր ուսումնարանները արդիւնք չեն տալիս, ես ձեզ պատասխանել եմ թէ տալիս են: Դուք ասել էք, որ «ուսումնարանական և եկեղեցական հաշիւները խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ են գտնվում», ես ձեզ պատասխանել եմ, որ ուսումնարանական հաշիւները խառն չեն և կապ չունեն եկեղեցական հաշիւների հետ: Ասացէք խնդրեմ, միթէ իմ պատասխանս ձեր հարցերի հետևանքը չէր, որ դուք ինձ մեղադրում էք, թէ ես ձեզ չեմ կամեցել հասկանալ և այլ հարցերի վրա եմ խօսել:

Եթէ չեմ խօսել եկեղեցական խառն հաշիւների մասին, ինչպէս դուք կամեցել էք, այդ նրա համար է, որ ես այն մարդկանց կարգից եմ, որոնք գործի էութիւնը մինչև պարզօրէն չը գիտենան, ոչինչ գովել կամ դատապարտել չեն: Բանի երեսփոխանական հաշուատես պարոնայք իրենց վերջին հաշուեկշիռը չէին ներկայացրել ում հարկն էր, մեր կարծիքով, մի օր և իցէ բան խօսել այդ մասին, ջուրը չը տեսած մերկանալ կը նշանակէր:

Մինչև այսօր տեսած և լսած չէք, որ մի և նոյն անձը լինի թէ ուսումնարանների հոգաբարձու և թէ եկեղեցու երեսփոխան և կամ եկեղեցու և ուսումնարանի հաշիւները պահվեն նոյն երեսփոխանի ձեռքով մի և նոյն մատենի մէջ և այդ բոլորը տեսնում էք Կարսում:

Շատ կարելի է, որ այդպիսի բան տեսած չէք, այդ ամօթ չէ, բայց ամօթ է ձեզ, երբ ծանօթ չէք բոլորովին տաճկահայոց սահմանադրութեան հետ, ըստ որում եթէ ծանօթ լինէիք, պէտք է գիտենայիք, որ բոլոր տաճկահայերի մէջ թաղական խորհուրդը թէ երեսփոխան է եկեղեցւոյ և թէ հոգաբարձու ուսումնարանաց և այդ կարգը մինչ ցարդ պահպանված էր Կարսում, համգուցեալ երջանկայիշատակ Հայրապետի կոնդակի համաձայն:

Դուք ինձ մեղադրում էք, որ ես «ճշմարտութիւնը ծածկելով» պնդում եմ, որ ուսումնարանի հաշիւները խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ չեն և ինձ ստախօս հանելու համար փաստեր էք բերում ասելով. ինչ եղան ուսումնարանի ջրաղացի 2000 րուբլին կամ Ցալյարի հողերը և կամ ուրիշ շատ այդ տեսակ փաստեր, որ առժամանակ չէք ուզում առաջ բերել:

«Слышитъ звонъ, не знаетъ гдѣ онъ» ասում է ռուսական առածը: Ձեր առաջ բերած փաստերը բոլորովին չեն ապացուցանում ուսումնարանական հաշիւների խառն և անյայտ դրութեան մէջ լինելը, ընդհակառակը ապացուցանում են, որ մենք հեռատես և գործունեայ մարդկանց կարօտ ենք: Այո, կարօտ ենք, քանի որ ձեզպէսները կը բաւականանան միայն թղթի վրա խորհուրդ տալով և երեմիականներ կարդալով, գործին առանց մօտով անգամ կպչելու, որպէս զի մի փոքր իրանց ժամանակի մի մասը ժողովրդական գործերի մէջ անցնելով, իրանց անձնական շահերին վնաս հասցնեն: Ջրաղացը, որի 2000 րուբլին կորած էք համարում, պատկանում էր տեղոյս եկեղեցուն և ոչ ուսումնարաններին և այդ անցքը, որ դուք պատմում էք, պատահել է ոչ ձեր ակնարկած երեսփոխանի ժամանակ, որի հաշիւները խառն և անյայտ դրութեան մէջ են, այլ նոյն երեսփոխանութեան նախորդների ժամանակը, որի հաշիւները պատուելի հաշուատեսք մանրամասն կանոնաւոր են գտել իր ժամանակին:

Ցալյարի հողերը, որ մասնաւոր էք անում դուք, իբրև ուսումնարանի սեփականութիւն, չեն պատկանում ոչ տեղիս եկեղեցուն և ոչ ուսումնարաններին, այլ խոջավանքին: Կառավարութիւնը երբէք կեղծ չէ համարել նրանց քոչանները, այլ ընդհակառակը նրանց օրինաւորութիւնը ընդունելով հաստատել է այդ հողերը և այսօր էլ կապալով են տուած տարեկան 700 րուբլով: Ձեր ակնարկած հողերը ոչ թէ Ցալյար է, այլ Դարաղալան, որ քաղաքից մօտ 25 վերստ հեռու է գտնվում և որի քոչանները, ներութիւն անվաւեր տեսնելով խլել է տեղիս եկեղեցւոյ և ոչ ուսումնարանից: Այդ Դարաղալա կոչված հողը առնվել է Տաճկաստանի ժամանակ Յովսէփ աղայից եկեղեցուն ունեցած 300 ոսկի պարտքի փոխարէն, իսկ այժմ այդ հողերի քոչանները կեղծ է գտել կառավարութիւնը: Ձեր կարծիքով «ճշմարտութիւնը դիտակցաբար ծածկող» պարոնը քանիցս անգամ հարց է բարձրացրել մեր հոգաբարձական ժողովում այդ մասին, որ Յովսէփ աղայի կամ 300 ոսկին վերադարձնէ եկեղեցուն և կամ քոչանների կեղծ չը լինելը հաստատէ կառավարութեան առաջ: Տեսնում էք, բարեկամ, որ անցեալ նամակիս մէջ յիշած խօսքերս «հարկաւոր չէ ուրիշների ասածների վրա հիմնվելով կասկած յայտնել, այլ անձամբ ծանօթանալ գործի հետ և սուտը ճշմարտից ջոկել» արդարանում են: Այսպէս, բարեկամ, ձեր առաջ բերած փաստերը ուսումնարանական հաշիւների խառն և անյայտ լինելու մասին բոլորովին ճիշտ չեն: Ճիշտ է միայն ջրաղացի նաւի մասին գրածներդ և երեսփոխանական մատենի անկարգ լինելը. բայց ես մերժած չէի երեսփոխանաց հաշւի խառն լինելը, ուրեմն և ճշմարտութիւնը ծածկած չէի: Խորին շնորհակալութիւնս եմ յայտնում ձեզ պարոն Պ., որ մեզ դասինեայ պատմելով կը ցանկայիք տեսնել, եթէ մենք կաշխատէինք տեղիս հասարակութեան և հեռաւոր բարեգործների աջակցութեամբ միջոցներ որոնել, որոնցով կարելի լինէր երկար կեանք և յառաջադիմութիւն նուիրել մեր ուսումնարաններին:

Ուսումնարաններին հոգեվարք դրութիւնից հանելու և կեանք նուիրելու խնդիրը մեզ արդէն վաղուց է զբաղեցնում, ահա հէնց այդ պատճառով դեռ սորանից մօտ երկու տարի առաջ դիմեցինք, թէ տեղիս հասարակութեան և թէ հեռաւոր բարեգործների աջակցութեանը, բայց մեր աշխատանքը չը պսակվեցաւ: Գուցէ դուք և ձեր ընկերակիցները աւելի բաղդաւոր կը լինէք այդ գործում, ուստի փոխանակ թղթի վրա խորհուրդ տալու և ցանկալու մեզ, ձեռք զարկէք գործին, ամենայն ուրախութեամբ կաջակցենք ձեզ, ըստ մերոյսանն չափու կարողութեան, կարելի է ձեզ կը յաջողի ազատել մեր խեղճ ուսումնարանների կեանքը մահուան ճիրաններից: Հեռուից ցանկութիւն յայտնել, թղթի վրա խորհուրդ տալ և մեկենաս դառնալ շատ հեշտ է, բայց այդ բաւական չէ. թողէք ձեր գաւը, դուրս եկէք գէթ երբեմնակի խանութից, պարապեցէք հասարակութեան գործերով, փոյթ չէ եթէ չնչին անձնական վնասներ էլ ունենաք, մտէք ասպարէզի մէջ և կը տեսնէք թէ որքան փուշ է ճանապարհը:

Դուք, բարեկամ, վիրաւորվել էք իմ խօսքերից «եթէ նամակագիրը չը երկնչէր մի երկու րուբլի վճարելուց և ներկայ գտնվէր վիճակախաղին և այլն»: Այո, տեղիք ունիք վիրաւորվելու և ես դրա համար ներողութիւն եմ խնդրում, որովհետև շատ ճիշտ է ձեր ասածը, որ ես 10—15 րուբլով տարել եմ ձեզանից յօգուտ ուսումնարանների, չեմ յիշում, երկու թէ երեք անգամ: Այդ սխալմունքը իմ կողմից պատահել է այնպէս, ինչպէս դուք սխալվել էիք լսելով ուրիշներին, որ «ուսումնարանական հաշիւներն խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ են»: Իմ ասած խօսքերս, որոնցից դուք վիրաւորվել էք իբրև իրողութիւն ճիշտ են, միայն ոչ ձեզ վերաբերմամբ, այլ ձեր եղբօր, իսկ ես սխալվելով ձեզ վերաբերեցի, ըստ որում ուրիշներից սխալ իմացայ նամակի հեղինակի մասին: Ուստի ձեր վերաբերմամբ սխալված լինելով խօսքերս յետ եմ առնում ներողութիւն խնդրելով, մի և նոյն խօսքերը յատկացնելով ձեր եղբօրը:

Այժմ պարտականութիւն եմ համարում ձեր առաջարկած հարցերին պատասխանել, որպէս զի դուք ծանօթանաք «թէ ինչ ելից և մուտից հաշիւներ են կարդացվում: Արդեօք ուսումնարանների ընդհանուր արդեանց հաշիւներն են կազմում ել և մուտք, թէ միայն մի մասը—իր (սնտուկի) ձեռքով անցած նուէրների և ուսումնական մասի ծախսած փողերի հաշիւները»:

Յարգոյ Պ., պէտք է գիտենաք, որ մեր ուսումնարանները, բացի տեսչի ձեռքով հանգանակած փողերից, ոչինչ ուրիշ մշտական արդիւնք չունեն: Ի բաց առեալ 300 րուբլի մշտական աղբիւրից, որը արդարև եկեղեցւոյ երեսփոխանների ձեռքով է ծախսվում ծառայի, փայտի և այլ նիւթեղինաց համար. իսկ ուսումնարանին վերաբերեալ մնացեալ ծախսերն—ուսուցչաց ռոճիկները, դասական առարկաները, ձեռագործի նիւթեղէնները և այլն, բոլորն առնվում են իմ ձեռամբ, որոց մասին իւրաքանչիւր տարի վիճակախաղի ժամանակ կարդացվում է հաշիւ 'ի լուր հասարակութեան և ապա ներմուծվում հոգաբարձութեան մատենի մէջ: Այժմ, ահա իմացաք թէ ինչ ելից և մուտից հաշիւներ են կարդացվում վիճակախաղի ժամանակ: Այդ այն արդեանց և ծախուց հաշիւն է, որից դուրս էլ ոչինչ հաշիւ չը կայ, ինչպէս ասացի, բացի մի 300 րուբլու չափ գումարից: Եթէ այդ վերոյիշեալ հաշւից դուրս, որ իմ ձեռամբ է կատարվում, ուսումնարանաց վերաբերեալ այլ հաշիւ չը կայ, միթէ ես չունէի իրաւունք վիրաւորվելու երբ դուք ուղղակի ասում էք, որ «ուսումնարանաց հաշիւներն խառն և մասամբ անյայտ են»: Ձեր այդ խօսքերը, միթէ ինձ չէին վերաբերվում և ես կարծում եմ, որ դուք ես լաւ հասկացել էք ձեր սխալմունքը յանկամայից վիրաւորելով իմ պատիւը և գործունէութիւնը: Ըստ որում ձեր երկրորդ նամակի մէջ ուսումնարանի հաշիւներ երկուսի էք բաժանում—իմ և հոգաբարձութեան ձեռամբ եղած: Եթէ դուք ձեր առաջին նամակում որոշակի գրէիք, այն ժամանակ ես երբէք ոչինչ ասելու չէի ձեզ այդ մասին:

'Ի վերջոյ հարցը բաւականին պարզված համարելով և չը ցանկանալով ընթերցող հասարակութեան ուշադրութիւնը այլ ևս ձանձրացնել վերջացնում եմ նամակս, վերջացնելով և ձեզ հետ մեր բանակռիւը ասելով—ինչ կարող եմ արել եմ, թող գործէ աւելի լաւ նա, ով կարող է և ես ամեն ուրախութեամբ խոստովանելով իմ պակասութիւնները կը հեռանամ ասպարէզից:

Տեսուչ Կարսի Արկսեան ուսումնարանաց՝ Աղէքսանդր Ղազաղեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԽԱՐԿՕՎԻՑ մեզ գրում են հետևեալը. «փետրվարի 13-ին, Խարկօվի հայ ուսանողները, թւով միայն 19, կատարեցին հանգուցեալ Ա. Բահաթրեանի հոգեհանգիստը: Պատարագից յետոյ պ. Ա. Բուրնազեանը և Մինաս Վարդապետեանը կարդացին դամբանական ճառեր: Առաջինը մի կողմնակի հայացք գցելով հանգուցեալի ընդհա-

---

մասերի քանակութիւնների յարաբերութիւնից, իսկ ինչ վերաբերում է այն մասերի քիմիական կազմուածքներին, նրանք միանման են բոլոր իւղերի մէջ: Իւղերի մէջ գտնվում են օ լ է ի ն ասված հեղուկ մասը, ս տ է ա ր ի ն և պ ա լ մ ե տ ի ն ասված պինդ մասերը. օրինակ ձէթի մէջ կայ 72% օլէին, իսկ 28% պալմետին և ստէարին. ոչխարի ճարպի մէջ—20% օլէին, 80% պինդ մասեր: Իւղերի մէջ, բացի վերոյիշեալ երեք մասերից (օլէին, պալմետին և ստէարին) կան և ուրիշ նիւթեր, բայց էական մասերը այն երեքն են, մինչև անգամ մի քանի իւղերի մէջ՝ բացի նրանցից, ուրիշ մասեր չը կան: Հասկանալու համար, թէ որքան իւղերի յատկութիւնները կախված են վերոյիշեալ երեք մարմիններից, բաւական է ասել, որ օ լ է ի ն ը հեղուկ մարմին է և սառչում պնդանում է, երբ տէմպերատուրան ցած է, մինչդեռ ստէարինը պինդ մարմին է և հալվում է 60° (Ցել.) տաքութեան: Եթէ իւղը խառնենք կրային կաթնի հետ (известковое молоко) և տաքացնենք, քիչ ժամանակից յետոյ, իւղը կը վերլուծվի,—կը ստանանք սապոնանման մարմին, որը ջրի մէջ չէ լուծվում, և մի հեղուկ մարմին քաղցր համով, որը կոչվում է գ լ ի ց ե ր ի ն. եթէ այն սապոնանման մարմինը մշակենք արջասպի իւղով (купаросное масло, сѣрная кислота) կը ստանանք օլէին, ստէարին և պալմետին կազմող թթուները (кислоты), որոնցից առանձին մեքենայական միջոցներով բաժանելով ս տ է ա ր ի ն ի թթուալը, պատրաստում են նրանից ստէարինի մոմը. եթէ վերոյիշեալ փորձում կրի տեղ վերցնենք կծու նատր կամ կալի, կը ստանանք սովորական սապոնը, որը լուծվում է ջրի մէջ. սրա վրա հիմնված է սապոն եփելը. վերջին ժամանակները շատ մեծ քանակութեամբ սկսել են արդիւնագործել գ լ ի ց ե ր ի ն ը, նրանից պատրաստում են ն ի տ ր ո գ լ ի ց ե ր ի ն ասված պայթող նիւթը, որից և պատրաստվում է դ ի ն ա մ ի տ ը:

II. Իւղի և քուսպի գործածութիւնը

Քնջիթի և կտաւատի իւղը հայերը գործ են ածում կերակրի մէջ. բացի սրանից թէ հայերը և թէ թուրքերը եղում են (ձէթում են) գոմէշներին կտաւատի իւղով, նոյնպէս գործ են ածում լուսատու նիւթ, ճրագու (իւրաքանչիւր իւղ, որ գործ է ածվում լոյսի, ճրագի համար) կոչվում է ճրագու освѣтительный матеріалъ): Վերջին ժամանակներս ֆոտոգէնը աւելի և աւելի տարածվելով այս կողմերում, սահմանափակում է կտաւատի իւղի գործածութիւնը լուսաւորելու համար: Պէտք է ասել, որ թուրքերը չեն պարապում իւղահանութեամբ, բոլոր արդիւնագործութիւնը կենտրոնացած է հայ գիւղացիների ձեռքին *): Բացի իւղից իւղահանութիւնը տալիս է մի ուրիշ արգասիք (продуктъ), որը շատ նշանակութիւն ունի գիւղատնտեսութեան մէջ,—այդ ք ո ւ ս պ ն է жмыхъ. այսպէս ասվում է սերմի մնացորդը, երբ արդէն իւղը ճզված է նրանից (սերմից): Երևանի նահանգում միայն կտաւատի քուսպն են գործածում ինչպէս ամառային կերակուր տնային կենդանիների համար, բայց թէ ինչու քնջիթի քուսպը չէ գործ ածվում մի և նոյն նպատակի համար, կը պարզենք յետոյ, երբ քնջիթի սերմի մշակութեան եղանակը կը ներկայացնենք:

Շատ մեծ տնտեսական նշանակութիւն ունի այն հանգամանքը թէ՝ որտեղ է մշակվում սերմը (իւղ է հանվում նրանից), այնտեղ, որտեղ նա դուրս է եկել, թէ վաճառահանվում է դէպի հեռու տեղեր մշակվելու համար. և ահա ինչու,—իւղաբեր, իւղաբոյս սերմերի մէջ, բացի իւղից, գտնվում են բորակային ն ի ւ թ ե ր (азотистыя вещества) և զանազան ա ղ ե ր, հողի (почва) անտեսութիւնը պահանջում է, որ հողը յետ ստանայ այս ա ղ ե ր ը, մանաւանդ նրանց մէջ գտնվող ֆ ո ս ֆ ա տ ն ե ր ը, բայց որովհետև այս աղերը մնում են քուսպի մէջ, ուրեմն երբ կենդանիները ուտում են քուսպը, աղերը քիչ փոփոխութիւնների են ենթարկվում նրանց օրգանիզմի մէջ և արտադրվում են կենդանիների արտաթորանքների հետ, և երբ հողը պարարտացնում են վերջիններով, կը նշանակէ, յետ տալիս են նրան (հողին) իրանից խլած աղերը. իսկ երբ սերմը վաճառահանվում է դէպի ուրիշ տեղեր, ուրեմն հողը զրկվում է իր աղերից. ուրիշ բան է, եթէ մշակված իւղը վաճառահանվի, նրա կազմող մասերը—ջրածին, թթուածին և ածխածին միշտ մեծ քանակութեամբ գտնվում են մթնոլորտի և հողի մէջ, մինչդեռ աղերի քանակութիւնը սահմանափակ է: Պէտք է ասել, որ վերոյիշեալ հանգամանքը զըրկվում է իր մեծ նշանակութիւնից Երևանի նահանգի այն մասերում, որտեղ դաշտերը ջրվում են գետերից տարած առուներով. այս դէպքում ջրերը բերում են հողին հարկաւոր աղերը. այնուամենայնիւ այս հանգամանքը պահպանում է իր մեծ տնտեսական նշանակութիւնը անասնապահութեան վերաբերմամբ:

III. Քնջիթ

Քնջիթ (կնջիթ, կնճիթ) բուսնում է Երևանի նահանգի Հին-Նախիջևան, Երևան, Էջմիածին, Սուրմալու և Շարուր-Դարալագեազ գաւառների դաշտային մասերում. նա սիրում է չոր և տաք կլիմայ: Քնջիթ ցանում են թէ հայերը և թէ թուրքերը, միայն վերջինները իրանց հաւաքած սերմը ծախում են հայերին: Բոլոր նահանգի տարեկան հունձն է մօտաւորապէս 20,000 փութ, որից 2000—7000 փ. վաճառահանվում է դէպի Թիֆ-

*) Մի քանի տեղ թուրքերը բերում են մշակելու կտաւատը ձիթահանքերում. նրանք չեն ուտում կտաւատի իւղ, որովհետև անմաքուր հայերի ձեռքերը կպչում են սերմերին, թէպէտ լինում են և ուտողներ, ի հարկէ որոնք ուղղափառ մուսուլմաններ չեն կարող համարվել:

նաց կենսագրութեան վրա, ընդարձակօրէն պատմեց նրա գործունէութիւնը Սիմֆերոպօլ քաղաքում: Աւելորդ համարելով լիովին բերել այստեղ այդ նկարագրութիւնը, ես կը քաղեմ նրանից միայն մի հատուած: «Առաջին օրը, դեռ Թամթաթական վարժարանը չայցելած, հանգուցեալը շտապեց այցելել Սիմֆերօպօլի հայոց եկեղեցին և դպրոցը: Այն օրից նա դրաւեց տեղային հասարակութեան համակրութիւնը և այնուհետև մինչև Սիմֆերօպօլից մեկնիլը չը բաժանւեց ոչ ժողովրդից և ոչ ուսումնարանից: Նոյն իսկ առաջին տարին Սիմֆերօպօլի ժողովուրդը ընտրեց նրան հոգաբարձու հայոց դպրոցի: Առաջին օրերից Բահաթրեանը սկսեց հրաւիրել գիտուն և յարմար ուսուցիչներ և մինչև վերջը հաւատարիմ մնալով իր ուղղութեանը և պաշտօնին, բոլորովին կերպարանափոխեց այդ դպրոցը»: Առաւել ուշադրութիւն դարձրեց իր վրա երկրորդ ճառը, որի մէջ պ. Վարդապետեանը յառաջ բերեց պրօֆէսօր Կօվալէվսկուց քաղած տեղեկութիւնները հանգուցեալի մասին: Պրօֆէսօրը այժմ պարապում է Բահաթրեանի ուղեղի հետազօտութեամբ և մօտիկ է, ասում են, հրատարակել իր հետազօտութիւնը առանձին բրօշիւրով: «Ա. Բահաթրեանի հիւանդութիւնը խելագարութեան այն տեսակներիցն էր, որ շատ հազիւ է պատահում և մանկագիտական գրականութեան մէջ մենք հաշւում ենք միայն 8 օրինակ: Այդ հիւանդութիւնը յառաջ է գալիս շատ աշխատելուց և անդադար մտաւոր ոյժերը լարելուց: Հանգուցեալի մտածողութիւնը վերջին օրերումն էլ չէր կորցրել իր խորին լօգիկան: Նա շատ զբաղված էր հասարակական կեանքի հարցերով և ձգտում էր մտցնել նրա մէջ նոր ռէֆօրմներ»:

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ գրում են հետևեալը. «Յունվարի 30-ին, հոգևոր դպրոցի դահլիճում, Նուխու, Խաչմազի, Ղաբալուի և Արէշ գաւառակների բարեկարգչութիւններից եկած երեսփոխանները երկու պատգամաւորներ ընտրեցին: Ընտրութիւնը հետևեալ կերպով կատարւեց. փոխանորդ տէր. Գարեգին վարդապետը ժողովականներին բացատրելով ժողովի նպատակը և ամենայն հայոց կաթողիկոսի մեծ նշանակութիւնը, յորդորեց նրանց քուէարկութեան ժամանակ միմեանց կամքը չը բռնաբարել. ձայների մեծամասնութիւն վաստակող առաջին երկուքը ընտրված կը համարւեն, ասեց հ. Սաթունեանցը: Ապա ամենքը, որոնք քուէարկելու արտօնութիւն ստացած էին իրանց հասարակութիւններից, միաձայն հաւանութեամբ ընտրեցին պ. պ. պօդպօլկօվնիկ Րօստոմբէկ Սիլիկեանցին և պօդպօլկօվնիկ Յովհաննէսբէկ Էլչիբեկեանցին. սոքա փետրվարի 14-ին, Թեմական քաղաքում—Շուշում պէտք է մասնակցեն Էջմիածին գնացող մի աշխարհական պատգամաւորի ընտրութեանը: Ընտրութիւնը խաղաղ և բաւական կանոնաւոր անցաւ. ընտրութեան ժամանակ ժողովուրդը մեծ բաւականութեամբ լսում էր դպրոցի ընդարձակ դահլիճում երգող աշակերտների ներդաշնակ երգեցողութիւնը: Նուխում ընդհանուրի զբաղեցնող խնդիրը այժմ ապագայ կաթողիկոսի անձնաւորութիւնն է. ժողովրդի հասկացողութիւնը արդէն հասել է այն կէտին, որ 80 տարեկան կաթողիկոսները մեր եկեղեցին լաւ կառավարելու զօրութիւն չեն կարող ունենալ. 80 տարեկան մարդը ինքն իրան չէ կարողանում կառավարել...»

—

Նոյն տեղից մեզ հաղորդում են, որ Նուխում յունվարի 28-ից շարունակ ձիւն էր գալիս մինչև փետրվարի 4-ը. ամենածեր մարդիկը այսպես ձմեռ Նուխում չեն մտաբերում:

—

Մեզ հաղորդում են Ալէքսանդրօպօլից, որ Պօղոս ծայրագոյն վարդապետ Նաթանեանը ներկայումս Ալէքսանդրապօլի գաւառի մէջ լինելով, այցելում է գիւղերը և ժողովրդին քարոզում է անպատճառ ուսումնարաններ ունենալ և ինչ գիւղ որ ուսումնարան չունի, բանալ է տալիս, խրատում է ժողովրդին և ուսումնարանի յառաջադիմութեան համար աղբիւրներ է ցոյց տալիս: Ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ ընդունում է նրա խրատները և դպրոցին նուէր է յանձնում, որ նրանց արդիւնքով կառավարվի դըպրոցը:

—

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍԻՑ մեզ գրում են, որ փետրվարի 16-ին, Վլադիկավկասում մեծ հանդիսով կատարվեցաւ Վարդանանց նահատակների յիշատակութեան տօնը: Ս. Պատարագից յետոյ հոգևորականները ժողովրդի հետ միասին ուղղեցին իրանց քայլերը դէպի հայ օրիորդական ուսումնարանի դահլիճը, ուր նշանակված էր հանդէսը: Հանդէսը բացվեց աւագ քահանայ Միրօնեանցի ազդու և համառօտ ճառով, որով հանդիսականներին ծանօթացրեց այդ օրվան տօնի պատմութեան հետ: Ապա աւագ քահանայ Կուսիկեանցը նոյնպէս կարդաց տօնին պատշաճ մի բանաստեղծութիւն. ճառեր կարդացին և պ. պ. Սամուրցեանը, Խանազադեանը և վերջապէս ուսուցչուհի օրիորդ Արսեանը, որին հոգաբարձութիւնը հրաւիրել էր Վլադիկավկասի օրիորդաց ուսումնարանի համար: «Ուսուցչուհու ազդու ճառախօսութիւնը, գրում է Վլադիկավկասի մեր թղթակիցը, աշակերտների և աշակերտուհիների քաղցր երգեցողութիւնը և այդպիսի մի հանդիսականութիւնը բոլորովին նոր բան էր վլադիկավկասցիների համար. դրանով մենք պարտական ենք արժ. Խորէն վարդ. Ստեփանէին, որը անցեալ տարի Աստրախանի վիճակի Թեմական տեսուչ լինելով և փոքր միջոց մնալով Վլադիկավկաս, մեծ զարկ տուեց տղայոց դպրոցի յառաջադիմութեանը և իր ազդու քարոզներով համոզեց ժողովրդին օրիորդական ուսումնարան հիմնել այստեղ»:

—

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ գրում են հետևեալը. «Նուխու վիճակի գիւղերը քահանայի զգալի կարօտութիւն ունեն: Փոխանորդ վարդապետը տիրացուներին տգէտ էք ասելով՝ բացէ ի բաց հալածում է նրանց: Մենք փոխանորդ հօր սկզբունքին համակրող ենք և ջերմ պաշտպան, եթէ չափազանցութեան չը հասնի գործը: Վիճակիս Բէկլարքեանդ, Զայքեանդ, Թօսիկ, Ժիլիկ, Սիրթմնկէջայ, Ճալէթ, Վարդաշէն և Ղալաքաղի մեծ գիւղերի մօտաւոր վտանգը ակներև է: Հայր սուրբի ուշադրութիւնը հրաւիրում ենք ինչպէս միւս, նոյնպէս և Ղալաքաղի գիւղի ժողովրդոց դառն դրութեան վրա; որոնք 200 տուն են և դաւանափոխ լինելու չափ յուսահատված են տեղական ծերունի քահանայի ձեռքից: Լսվում է, որ հ. Սաթունեանցը շուտով կը թողնի իր Նուխիի պաշտօնը, բայց այս կարգադրութիւնը լաւ տպաւորութիւն չի թողնի քաղաքացիների վրա և դպրոցական հոգաբարձուների հաշտութեան կապը կրկին կը խճճվի հայր սուրբի բացակայութիւնից յետոյ: Հայր սուրբի հեռանալու լուրը մեծ ուրախութիւն է պատճառել քահանայացուների և քահանաների բարեկամներին:»

—

Կ. Պօլսի հայ լրագիրները հաղորդում են, որ փետրվարի 1-ին, կաթօղիկոսական ընտրութեան համար կազմված յանձնաժողովի որոշմամբ, Ներսէս պատրիարքը, Խորէն և Մատթէոս եպիսկոպոսները ու Նուրեան էֆէնդիի ուղեկցութեամբ գնաց ռուսաց դեսպանատունը և երկարատև խորհրդակցութիւն ունէր ռուսաց դեսպանի հետ կաթողիկոսի ընտրութեան մասին:

—

«Новое Время» լրագրի մէջ կարդում ենք հետևեալը, «Օտար ապրանքների տրանզիտը Անդրկովկասի մէջ փակելու պատճառով, անգլիական կառավարութիւնը դիմեց պարսից շահին մի առաջարկութեամբ՝ թէ անհրաժեշտ է յարմար ճանապարհ շինել անգլօ-հնդկական ապրանքները Տրապիզոնի, Բայազէտի և Թաւրիզի միջով Պարսկաստան ուղարկելու համար: Պարսից կառավարութիւնը խոստացաւ անգլօ-հնդկական դեսպան Կօսիէսլին զբաղվել վերոյիշեալ ճանապարհի շինութեամբ:»

—

Նոյն լրագիրը հաղորդում է, որ պետական կայքերի մինիստրութիւնը գաւառներից բազմաթիւ խնդիրքներ է ստանում, որոնցով գիւղատնտեսները խնդրում են տալ իրանց տեղեկութիւններ այն միջոցների մասին, որ պէտք է գործ դնել եկող գարնանը վնասակար միջատների դէմ: Մինիստրութիւնը, ցանկանալով կարելույն չափ շուտով բաւականութիւն տալ այդ խնդիրքներին, մի առանձին բրօշիւր տպեց, որի մէջ մանրամասնաբար բացատրված են վնասակար միջատների դէմ կռուելու եղանակները, և ուղարկում է այդ բրօշիւրը բոլոր գիւղատնտեսական ընկերութիւններին, գիւղատնտեսներին բաժանելու նպատակով:

—

«Новое Время» լրագիրը հաղորդում է, որ առևտրական մանկութեան վերաբերեալ նոր մըշակված կանոնադրութեան մէջ, որ մօտիկ ժամանակներում կը ներկայացվի պետական խորհրդի հաստատութեանը, շատ էական փոփոխութիւններ են արված այժմ գոյութիւն ունեցող կանոնների հակառակ:

Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան վարչութիւնը խնդրում է մեզ տպագրել, որ Թիֆլիսի ժողովարանի 29 յունվարի ներկայ տարուայ տըրւած պարահանդէսից մուտք եղաւ 952 ր., ծախս եղաւ 161 ր. 10 կ.: Զուտ արդիւնք 790 ր. 90 կ. յանձնվեցաւ Ընկերութեան վարչութեանը: Սրա հետ ընկերութեան վարչութիւնը յայտնում է իր շնորհակալութիւնը ժողովարանի պ. պ. աւագներին պարահանդէս կազմելու համար:

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

Կ. ՊՕԼԻՍ, 19 փետրվարի: Հաստատվում է լուրը, որ Կրիտի նախկին նահանգապետ յոյն Ֆօտիադէսի արձակելը և նրա տեղ մահմետական Րիֆատ-փաշային նշանակելը մեծ յուզմունք պատճառեց կղզու վրա: Ազգաբնակութիւնը դիմեց Բ. Դրանը և մեծ պետութիւնների դեսպաններին Կ. Պօլսի մէջ խնդրելով այդ կարգադրութիւնը ոչնչացնել և դեսպանները շուտով խորհուրդ կունենան այդ հարցի մասին, որը աւելի էլ մեծ նշանակութիւն է ստանում Բ. Դրան և յունական պատրիարքի մէջ ծագած տարաձայնութիւնների պատճառով:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 փետրվարի: Երէկ Իսակիևսկի մայր-եկեղեցու և մայրաքաղաքի բոլոր եկեղեցիների մէջ ի Տէր Հանգուցեալ Կայսրի հոգեհանգիստը կատարվեց: Գաւառներից ստացված հեռագիրները հաղորդում են, որ հանգուցեալ Թագաւորի հոգեհանգիստները կատարված են նոյնպէս և գաւառական քաղաքների մէջ իշխանութեան և ժողովրդի ներկայութեամբ:

ԼՕՆԴՕՆ, 20 փետրվարի: Պաշտօնական տեղեկութիւնների համեմատ Տօկարը անձնատուր եղաւ անգլիացիներին առանց ընդդիմադրութեան: Գրաամ մտաւ քաղաքը, ոգևորութեամբ ընդունվելով ազգաբնակութիւնից, որը չափազանց հալածված էր ապստամբներից:

ՔՈՒԹԱՅԻՍ, 20 փետրվարի: Չարագործները տանիքից ծակեցին Միխայլօվսկի ազնուականների բանկի պահեստի առաստաղը և յափշտակեցին կասսայից 1011 րուբլ: Բոլոր արժէթղթերը անձեռնմխելի են:

ՏԱՇԿԷՆՏ, 20 փետրվարի: Օշայում, Ֆերգանի շրջանում, փետրվարի 13-ին տեղի ունեցան երկու ուժեղ ստորերկրեայ հարուածներ, որոնց ժամանակ թընդիւն էր լսվում: Դժբաղդութիւններ չեն պատահել:

ևս *), մնացած քանակութիւնը մշակվում է նահանգի մէջ ք ն ջ ի թ ի ի ւ ղ, կամ ինչպէս այստեղ ասում են, չ ի ր բ ա խ ստանալու համար: Գործարանը, որտեղ քնջիթից իւղ են հանում, կոչվում է դ ա յ ի ն խ ա ն ա. դայինխանաների թիւը բոլոր նահանգում համարվում է մօտաւորապէս 70, նրանք գտնվում են գիւղերում: Դայինխանի կազմակերպութիւնը շատ պարզ է, նա նստում է իր հասարակ քարաշէն տնով 300—500 ր: Դայինխանաների տէրերը գիւղացի փոքրիկ կ ա պ ի տ ա լ ի ս տ ն ե ր են, որոնք քնջիթը առնելով երկրագործ գիւղացիներից, ինչպէս ազատ ձեռնարկողներ մշակում են հումնիւթը. իրանք, համարեա, քնջիթ չեն ցանում: Քնջիթը մշակում են հետևեալ կերպով.—սերմը ածում են թաղարի մէջ (քարից և կրից շինած, յատակը կլորակացրած աւազան), որտեղ այնքան ջ ո ւ ր կայ, որքան բաւական է բ ո լ ո ր ս ե ր մ ը ծ ա ծ կ ե լ ո ւ համար. 24 ժամ մնալով թաղարի մէջ, սերմը փափկվում է. այնտեղից հանում են սերմը, ցամաքեցնում և փռում կ ա լ ի վրա (դայինխանի յատակի վրա քառանկիւնի փոս է), յետոյ սկսում են ծ ե ծ ե լ փափկացրած սերմը թ ա կ ե ր ո վ (փայտեայ մուրճեր, колотушки). այս կերպով կճեպը, կլեպը պոկվում է սերմից, բայց դեռ նրանք խառնըված են մէկ մէկու հետ, հարկաւոր է մաքուր սերմը (կլպահան արած սերմը) բաժանել մ ա շ կ ի ց—թ ե փ ի ց, սրա համար թակած սերմը ածում են երկրորդ թաղարի մէջ, որը լցրած է աղաջրով (աղը տոպրակի մէջ է ածած և դրած ջրի մէջ, այսպէս հեշտ է հալվում նա), այստեղ թեփը—մաշկը տակն է նստում, իսկ կ ը թ ո ւ ն ը—մաքուր սերմերը վեր են բարձրանում, կ ը թ ո ւ ն ը ժողովում են և բ ո վ ո ւ մ կամարաձև վառարանի մէջ (փ ո ւ ռ ն ը). յետոյ բոված կըթունը աղացնում են սովորական ջաղացի քարի տակ, որը յարմարեցրած է դայինխանում և շարժվում է ձիու օգնութեամբ. քարի տակից ստանում են դ ա յ ի ն-թանձր հեղուկ զանգուած, որը լցնում են քարից շինած քառանկիւնի աւազանի մէջ, յետոյ նրա վրա ածում են եռացրած ջուր, որի ազդեցութեան տակ հեղուկ զանգուածը պնդանում է խմորի նման է դառնում. ահա այս խմորանման նիւթից պէտք է մի որ և իցէ մեքենայական ուժի ճնշողութեամբ հ ա ն ե լ ի ւ ղ ը: Հայկական հանճարը լաւ է գտել այս մեքենայական ուժը, նա հ ա յ մ շ ա կ ի ո տ ե ր ն է. վերոյիշեալ քառանկիւնի աւազանի մէջ կանգնած, մշակը կոխոտում է խմորանման նիւթը, իւղը մզվում է և լցվում աւազանի մէջ, մի ուրիշ մշակ իւղը շերեփով անդադար վերցնում է և ածում է առանձին ամանի մէջ. երբ իւղը շատ պակասում է, այնպէս որ շերեփով չի կարելի վերցնելը, դցում են աւազանի մէջ բամբակեայ չոր. սա ծծում է իւղը իր մէջ, յետոյ քամում են նրանից իւղը նոյն ամանի մէջ, բայց որովհետև հայ մշակի ոտերը լաւ սեղմիչ (прессъ) մեքենայ չեն, ուստի քուսպի մէջ (եթէ միայն կարելի է քուսպ անուանել կլպահան սերմի մնացորդը) մնում է բաւական իւղ, որը այնտեղից հանելու համար դիմում են էլի հայ մշակի կարծես մի քիչ կատարելագործված սեղմիչ մեքենային—նրա ձեռքերին. մնացորդը ածում են թաշկինակների մէջ և ձեռքերով քամում: Այսպէս ահա քնջիթը՝ ենթարկվելով վերոյիշեալ մարդասիրական սեղմիչների ճընշողութեան, տալիս է միայն $30^{0}/_{0}$—$32^{0}/_{0}$ իւղ, մինչդեռ միջին թւով պարունակում է իր մէջ $50^{0}/_{0}$ իւղ (Մօսկվայի Տեխնիկական Ուսումնարանի անալիզները), բայց երբ քնջիթի մնացորդը ենթարկվում է «շոգեշարժ իւղահանքի» անողորմ ջրաբաշխական սեղմիչի (Гидравлическій прессъ) ճնշողութեան, էլի տալիս է $10^{0}/_{0}$ իւղ. այստեղից պարզ երևում է, որքան տ ն տ ե ս ա կ ա ն չէ դայինխանի քնջիթի մշակութիւնը: Դայինխանի իւղը պղտոր է, նրա մէջ լողում են զանազան մասնիկներ, որոնք տակ են նստում, երբ իւղը ամիսներով մնում է կարասների *) մէջ, այսպէս իւղը պարզվում է (մասամբ) որից յետոյ սկսում են ծախել:

Իւղահանութեան այս նահապետական եղանակի մէջ մի քանի գործողութիւններ շատ խելացի են. օրինակ, բովելը և եռացրած ջուր տալը նրա համար են, որ բ ն ա ս պ ի տ ա կ ո ւ ց ն ե ր ը (бѣлковыя вещества) եփվեն, պնդանան, այսպէս նրանք հեշտ են բաժանվում իւղից. բացի սրանից բովելուս իւղը լայնանում է և պատառում է այն ս կ զ բ ն ա վ ա ն դ ա կ ն ե ր ը (клѣточки), որոնց մէջ նա գտնվում է: Ցայտնի է, որ իւղը պահպանելու համար, հարկաւոր է աղ անել նրան, ահա ինչու աղաջրի միջնորդութեամբ են բաժանում մաքուր սերմը թեփից. այս դէպքում աղը թափանցում է սերմերի մէջ, և պէտք է ասել, որ սա շատ յարմար մօմենտ է իւղը աղ անելու, որովհետև նրա փոքրիկ կաթիլները՝ գտնվելով սերմերի մէջ, ստանում են իրանց հարկաւոր աղը սերմերի մէջ թափանցող աղաջրից, և այսպէս, իւղի բոլոր զանգուածը հաւասարաչափ աղ արած է լինում: Միւս կողմից քնջիթի այս տեսակ մշակվելը ունի իր վատ կողմերը,—դայինխանի քնջիթի մնացորդը գործ է ածվում ինչպէս վառելիք, մինչդեռ, եթէ նրա մէջ մնացած լինէր կլեպը (սերմի կաշին), լաւ սննդարար կերակուր կը լինէր կենդանիների համար, որովհետև կլեպի մէջ կան սննդարար նիւթեր:

(Կը շարունակվի)

*) Այս տարի գնացել է Թիֆլիս միայն 2,000 փ. քնջիթ: Լէնքօրանի քնջիթը դուրս է մղում շուկայից Երևանինը:

*) Կարասների մէջ մեծ քանակութեամբ մրուր (տիղ) է նստում. սա գործ է ածվում սապօն եփելու համար զալեցղաշխի հետ. վերջինը ստանում են՝ աղոտ տեղերում բուսող չօրը այրելով:

ԿԱՐԼՍՐՈՒԷ, 20 փետրվարի: Այստեղ հասաւ մեծ իշխան Միխայել Նիկոլայեւիչ, որին դիմաւորեց մեծ դուքսի ընտանիքը:

ՍՈՒԱԿԻՄ, 20 փետրվարի: Օսման-Դիգմա բանակ կազմեց Սուակիմից ութ մղոն հեռաւորութեամբ: Անգլիացիները Տօկարից յետ դառնալու ժամանակ նոր կռուի են սպասում ապստամբների հետ:

ԼՕՆԴՕՆ, 20 փետրվարի: Գեներալ Գրահամին պատուիրած է յետ դառնալ Տօկարից: Միջոցներ են գործ դրված անգլիական զօրքերին շուտով Անգլիա և Եգիպտոս տեղափոխելու համար:

Խմբագիր-Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ յայտնում է, որ ԾԱՂԻԿ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ մանամժողովը անհրաժեշտ համարեց ծաղկի տարածման առաջն առնելու համար առաջարկել բնակիչներին ծաղկահատութիւն: Ծաղիկ կըտրում են ամեն օր հետևեալ տասն և մեկ կէտերում:

1) Քաղաքային հիւանդանոցում 10—11 ժամ:

2) Բժիշկ Պավլովսկու հիւանդանոցում 11—1 ժամը:

3) Բժիշկ Նաւասարդեանի հիւանդանոցում 9—10½ ժ.:

4) Պօլիցիական 1 բաժնում (Կօլիւչայա բալկա) 10—11 ժ.:

5) Պօլիցիական 3 բաժնում (Մուխրանսկայա փողոց) 10—11 ժամ:

6) Վէկմանի դեղատան բաժնում (Բաննեա վարոտա) 10—11 ժամ:

7) Բժիշկ Բախուտովի տանը (Աբաս-Աբատսկայա հրապարակ տ. Ցաբուրովի) 10—11 ժ.:

8) Հալաբար (Կօնստանտինովսկայա փողոց, տ. № 11) 8—10 ժամ:

9) Կուկիա (Միխայլովսկայա փողոց, տ. Ամիրեջովի; № 31) 8—10 ժամ:

10) Կուկիա (Աւչալսկայ փողոց, տ. Միրզօեվի, № 18) 2—4 ժամ կէսօրից յետոյ:

11) Պօլիցիական 8 բաժին 1—4 ժամը կէսօրից յետոյ:

Բացի այդ, ծաղկով հիւանդների իրերը անվարձ դեզինֆեկցիայի համար քաղաքային վարչութիւնը երկու կենտրոններ ունի: Դեզինֆեկցիայի կարօտութիւն ունեցողներին խնդրում են ուղարկել վարչութեանը իրանց մանրամասն հասցէները, իսկ վարչութիւնը իր վրա է առնում իրերի տանելը և վերադարձնելը: 1—2

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ պատիւ ունի յայտնել ի գիտութիւն ընկերութեան յարգելի անդամներին, որ կիրակի, ամսիս 26-ին, առաւօտեան 11 ժամին, Արծրունու թատրօնական դահլիճում, տեղի կունենայ ընկերութեան ընդհանուր ժողովի նիստը, ընկերութեան Շուշու Տեղական վարչութեան ներկայ տարեշրջանի նախահաշիւը քննելու և հաստատելու համար: 1—3

ԹԷՅ ԱՌԱՋԻՆ ՀՈՒՆՋԻ այս տարւի չափազանց **ԳՈՅՆԱՒՈՐ ԵՒ ՀՈՏԱՒԷՏ:** Այդ թէյից ստացված է **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ** մէջ 50,000 **ՖՈՒՆՏ** և ծախվում է 25% ԷԺԱՆ քան թէ ուրիշ տեղ, այսինքն լաւ ԿՕՆԳՕ թէյ 1 ր. 10 կ. մինչև 1 ր. 20 կ., շատ լաւ ԿՕՆՖԱ թէյ 1 ր. 40 կ., գերազանց ՄՕՆԻՆԳ թէյ 1 ր. 60 կ. (այս թէյը ամեն տեղ ծախվում է 2 ր. և 2 ր. 50 կ.), ԿԱՍԱՈՒ թէյ 1 ր. 80 կ. և ամենալաւ ՑՈՒ-ՉԷ-ՑՈՒ թէյ 2 ր. փունտը քաշը առանց թղթի: Նոյն տեղը սովորաբար լինում է 500 ԵՐԿԱԹԷ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ 6 ր.—60 ր.: ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՂ մազերի համար: Երկաթէ ԳՐԻՉՆԵՐ ամբողջ Կովկասի համար, շօկօլադ ՖՐԱՅ, չէֆիրդի ԴԱՆԱԿՆԵՐ, հրացաններ ԴԱՈՒ, բէվօլվերներ ՎԷԲԼԻ, ԲԱՐՆԷԲԻ թամբեր, ՇՎԱՐՑԻ պլիօմներ: **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԸ** գտնվում է Թիֆլիսի մէջ, Դվորցովի փողոցի վրա Արծրունու գալլէրէում № № 156 57, 158, 159, 160: Նոյն տեղը մեծ քանակութեամբ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ և տղամարդկանց մաչճակալներ 25% էժան քան թէ ուրիշ տեղ 10% էլ զիջում: 11—100

ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ, որ հիմնված է կենդանիների հովանաւորութեան ընկերութենից, գտնվում է Սաղի վրա, Գվրիտի-շվիլի տանը: Հիւանդները ընդունվում են ամեն օր առաւօտեան 10—12 ժամը:

Խորհուրդի և դեղատոմսի վճարը 20 կ., իսկ դեղերը այն գնով, որով ծախս է բերում հիւանդանոցը: Աղքատները այդ բոլորը ձրի են ստանում: Առողջ կենդանուն քննելու համար 1 րուբլ է վերցվում: Հիւանդ անասուններին ընդունում են հետևեալ անասնաբոյժները. Շէյն-Ֆօգել երկուշաբթի, Փիտովսկի երեքշաբթի, Ֆիլիմօնով չորեքշաբթի, Բալօտով հինգշաբթի, Ալոինսօն ուրբաթ, Մէշչերսկի շաբաթ և Վասիլօվսկի կիրակի: Վերջին անասնաբոյժը ապրում է հիւանդանոցի մէջ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԱՅԷՆԻ ԿՏԱԿԸ

ՎԷՊԵՐ

ՋԱԽԵՐ-ՄԱԶՕԽԻ

Թարգմանեց

ՐԱՖՖԻ

ԳԻՆՆ Է 1 ՌՈՒԲԼ 20 ԿՕՊ.

Թիֆլիսում վաճառվում է

«Մշակի» խմբագրատանը—«Կենտրոնական գրավաճառանոցում»—«Կովկասեան գրավաճառանոցում»—Պ. Շահվերդեանի պավիլիօնում:

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել Թարգմանչին այս հասցէով.

Въ ТИФЛИСЪ. Редакція „Мшакъ“.

РАФФИ.

17—30

ԽՆԴՐՈՒՄ ԵՄ

Այն պարոններին և գրավաճառանոցներին, որոնց կամ ուր ուղարկված են վաճառ, «ԷՍ ԷԼ ԻՄ ՍԱԶԻ» օրինակներ շատպեն վաճառուածների փողերը և, եթէ չեն ցանկանում շարունակել վաճառումը, մնացած օրինակները ինձ հասցնել այս հասցէով. Чрезъ Просковею въ гор. Св. Креста. Учителю Сафаріанцъ.

Съ 1-го января 1884 г. начнетъ выходить при редакціи „ТЕХНИЧЕСКАГО ОБЗОРА“, въ С.-Петербургѣ, Троицкій пер., № 40, сельско-хозяйственный журналъ: „ПРОГРЕССИВНОЕ СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО“, еженедѣльный журналъ новѣйшихъ открытій и усовершенствованій въ сельскомъ хозяйствѣ и кустарныхъ производствахъ, съ безплатнымъ приложеніемъ еженедѣльной общественной и литературной газеты „РОДИНА“, по нижеслѣдующей программѣ:

1) Правительственныя распоряженія и узаконенія, относящіяся къ сельско-хозяйственной и кустарной промышленности.
2) Полеводство. 3) Лѣсоводство. 4) Садоводство. 5) Скотоводство. 6) Пчеловодство. 7) Рыбоводство.
8) Сельско-хозяйственные рецепты и наставленія.
9) Патенты по сельскому хозяйству, какъ русскіе, такъ и иностранные, съ пояснительными политипажами.
10) Сельско-хозяйственная механика, съ пояснительными чертежами.
11) Сельско-хозяйственная строительная архитектура, съ пояснительными чертежами и планами.
12) Кустарныя производства.
13) Спортъ и охота.
14) Домашнее сельское хозяйство, находящееся въ веденіи хозяекъ.
15) Сельско-хозяйственная библіографія на русскомъ, польскомъ, нѣмецкомъ, французскомъ и англійскомъ языкахъ.
16) Телеграммы съ торговыхъ рынковъ, главнѣйшихъ городовъ Россіи и иностранныхъ государствъ, о торговлѣ сельско хозяйственными продуктами.
17) Торговая корреспонденція.
18) Вопросы и отвѣты по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства и кустарной промышленности.
19) Экономическій отдѣлъ, въ которомъ будутъ помѣщаться:
а) Статьи, касающіяся нуждъ и улучшеній сельскаго хозяйства и кустарной промышленности.
б) Статьи, могущія имѣть соприкосновеніе съ экономическою жизнью сельскихъ хозяевъ, сельскихъ хозяекъ и кустарныхъ производителей.
в) Статьи, имѣющія цѣлью способствовать развитію сельско-хозяйственной и кустарной промышленности и сдѣлать ихъ болѣе производительными и болѣе выгодными.
20) Смѣсь. 21) Объявленія.

Въ газетѣ „Родина“ будутъ помѣщаться: Современныя событія; общественныя дѣла; отечественная исторія; науки, искусства и художества; изящная словесность: романы, повѣсти, разсказы и стихотворенія; критика; обзоръ журналовъ по всѣмъ отраслямъ знанія; иностранная хроника; столичная и провинціальная жизнь; новѣйшія заграничныя извѣстія и проч. и проч.

По мѣрѣ надобности, къ журналу „Прогрессивное Сельское Хозяйство“ будутъ прилагаться чертежи и планы.

Жуналъ будетъ выходить еженедѣльно.

Подписная цѣна на журн. „Прогрессивн. сельское хозяйство“, съ прилож. газеты „Родина“, 4 Р., съ пер. 6 Р. на 1 годъ.

Достойно удивленія, что въ Россіи, странѣ по преимуществу земледѣльческой, не имѣется ни одного частнаго сельско-хозяйственнаго журнала, хотя, какъ всякому практику извѣстно, въ настоящее время, когда природная плодотворность земли уже истощена, земледѣліе можетъ процвѣтать лишь при условіи веденія его на основаніи научно-практическихъ данныхъ, и поэтому, появленіе каждаго новаго изданія, способствующаго этой цѣли, должно быть встрѣчено съ полнымъ сочувствіемъ.

СЪ 1-ГО ЯНВАРЯ 1884 ГОДА

ВЪ ТИФЛИСѢ ИЗДАЕТСЯ

новая ежедневная (350 нумеровъ въ годъ) литературно-политическая газета

„НОВОЕ ОБОЗРѢНІЕ“

подъ редакціею А. В. Степанова (бывш. редакторъ „Юридическаго Обозрѣнія“).

Объемъ газеты—печатный листъ средняго формата; программа—общая всѣмъ литературно-политическимъ ежедневнымъ изданіямъ.

Подписка цѣна съ пересылкою и доставкою: на годъ—**10** руб.; на **6** мѣсяц.—6 р., на на **3** мѣс.—**3** р: **50** к., на **1** мѣс. **1** р. **5** к.

Подписка (городская и иногородная) и объявленія (по 5 к. за **строку петита**) принимаются **въ Тифиисѣ** исключительно **въ Газетномъ Агентствѣ В. Шавердова**, въ **С.-Петербургѣ-же и Москвѣ**—въ книжныхъ магазинахъ **„Новаго Времени“**.

Временное (до 15-го декабря) помѣщеніе редакціи: Давидовская ул., д. Кананова, квартира редактора.

За газетой обезпечено **постоянное сотрудничество: кн. К. А. Бебутова, Вс. М Гаршина, П. А. Измайлова, С. Н. Кривенко, Н. Я. Николадзе, П. А Опочинина, А. Н Плещеева, И. Ф. Тхоржевскаго, Гл. И. Успенскаго, Н. А. Шаврова.**

„ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ“ խմբագրութիւնը պատիւ ունի ծանօթացնել հայ հասարակութեանը, որ ներկայ փետրվար ամսից կը շարունակուի „ՎԱՐԺԱՐԱՆ“ ամսագրի հրատարակութիւնը և լոյս կը տեսնի նորա № 3 նոյն ուղղութեամբ և դիրքով և նոյն աշխատակիցների օգնութեամբ. ուստի հրաւիրում է ցանկացողներին բաժանորդ գրուելու դիմել Թիֆլիս խմբագրութեան քարտուղար պ. Գ. Շահբուդաղեանին հետևեալ հասցէով՝ Въ Тифлисъ. Въ редакцію журнала „ВАРЖАРАНЪ“ Абасъ-Абатская площадь, домъ № 8, секретарю редакціи Григорію Шахъ-Будагянцу. կամ Тифлисъ, депо лампъ Цатурова.

Տարեկան բաժանորդագինն է ՀԻՆԳ ռուբլի կանխիկ:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: „ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ“ հոկտեմբեր, նոյեմբեր, դեկտեմբեր և յունվար ամիսների լոյս չը տեսած համարների փոխարէն խմբագրութիւնը խոստանում է տալ իր բաժանորդներին կամ մի ընթերցանութեան նոր գիրք, կամ նոյն ամիսների չափին համապատասխան մի համար յունիս ամսին:

Խմբագիր-Հրատարակիչ Ն. Խոսրովեան 3—3

Արդէն մամուլի տակ է և շուտով լոյս կը տեսնի **ԴՐ. Ա. ԱՐԱՍԽԱՆԵԱՆՑԻ** դասախօսութիւնների երկրորդ տետրակը՝ ՀՈՂԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ: Բաժանորդներին իր ժամանակ կուղարկուի: Ձը ստորագրողներին յիշեցնում ենք, որ բոլոր եօթ դասախօսութիւնների համար կանխիկ վճարն է 1 րուբլի 50 կոպէկ. իսկ Թիֆլիզից դուրս 1 ր. 65 կ: Դիմել Թիֆլիզի գրավաճառանոցները և կամ հեղինակին հասցէով՝ Тифлисъ, Лабораторная улица, домъ Цуринова, № 5.—

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 21 Февраля 1884 года. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час., Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.